

illata című kötetben megjelenik a kánai menyegző pazarló vidámsága, a színeváltozás extatikus boldogsága, a tanítványokkal elköltött utolsó vacsora békéje, harmóniája, de az Olajfák hegyének fájdalmas magánya és a Kálvária szálkás keresztje is. Krisztus élete, kánai menyegzős jelenléte sugárzik, húsvéti drámája pedig átvérzik ezeken az életrajzi ihletettségu, vallomások Lisztóczy-verseken. Ködöböcz Gábor irodalomtörténész így fogalmaz *A mindenség illata* fülszövegében: „Az igézően rokonszenves értékvilágot képviselő szerző a riadalmak és rettenetek közepette is hittel és reménységgel vallja az életszépség diadalmas méltóságát és megtartó erejét.” Lisztóczy László életét extatikus öröme és gyászos, fájdalmas kálváriák egyaránt szegélyezték. Mindezek közepette mégis Assisi Szent Ferenc derűje és létszeretete hatja át életét, létszemplétét és verseit. Lisztóczy László versei a szívemnek nagyon kedves, hagyományos lírai megszólalást követik. Talán Francis Jammes vagy Dsida Jenő szíve muzsikált hasonló partitúra szerint. Verseinek nagy erőssége a részletmegfigyelések gyengéd megrajzolása, valamint a teremtett világ áhítatos szeretetének megvallása. *A mindenség illata* című címadó vers filozófiai mélysége felkavaró. Figyelemre méltó benne a megfigyelés és felismerés, miszerint élet és pusztulás organikusan azonos, vagy együtt szemlélendő valóságok: „Úgy éreztem, a mindenség illatát / szívom magamba, / s megsejtettem az élet és a halál / egymásba fonódó, / együtt mérendő misztériumát.” Az *Összhang* című vers aforisztikus szépséggel mutat rá arra, hogy misztikus módon azok az emberek és emberi megnyilvánulások is hasznunkra lehetnek, akik (amelyek) a pillanatnyi, emberi élet mértékű és minőségű percepció alapján kedvünk ellen valók. *A Békák* című vers legerősebb két soráról: „csobbanásukkal egyenlő pillanatokra / szeletelve a végtelen időt” Czigány György töprengve kérdező, meditatív lírai hangja juthat eszünkbe. Az *Élhajított kő* című versnek szintén az utolsó két sora a legerősebb, valamint ezek a sorok: „Behajlított térddel / fejem kissé oldalra hajtva / a víz felszínére dobtam őket.” A részleteknek ez a fotografikus megfigyelése elegánsan találkozik a konkrét élménnyel. A verseskötet méltó, adekvát illusztrátora Hervai Katalin, a Sepsiszentgyörgyön élő képzőművész.

Ha Lisztóczy László irodalomtudósi mivoltát egy elegáns ünnepi ruhának tekintjük, akkor ez a kötet legyen rajta az aranyból öntött mandzsettagomb. Lisztóczy László immár 75 esztendeje fiatal. Mindig nagyon csodáltam azt a kamaszt, aki ebben a 75 éves testben lakik. (*Kráter Kiadó, Pomáz, 2016*)

BOZÓK FERENC

SZEILER ZSOLT — HARAI LEVENTE SJ (SZERK.): A BÖLCSESSÉG MŰHELYÉBŐL

A kötetben *A Bölcsesség műhelyéből* című, a Sapientia Szerzetesi Hittudományi Főiskola Filozófia Tanszéke által 2015-ben rendezett konferencián elhangzott előadások anyaga kapott helyet. Ezekben az ismeretelmélet jelentős fordulópontjairól alkothatunk képet a középkortól napjainkig — Bakos Gergely OSB, Mezei Balázs, Petres E. Lúcia OP, Fehér M. István, Harai Levente SJ, valamint Szombath Attila, Szeiler Zsolt és Puskás Attila tanulmányai alapján. Mivel ezen fordulópontok meghatározták a nyugati civilizáció egészének alakulását, értő interpretációjuk nélkülözhetetlen a jelenkor megértéséhez.

Vajon hogyan válaszol a globalizáció kihívásaira a modern kor embere, akit az általa teremtett világ egyre inkább elidegenít mind önmagától, mind környezetétől? Nyerhet-e valamit azzal, ha a múltba tekint? Szellemi örökségünk fényében talán megláthatjuk mindazt, amit mára elfeledtünk, és a múlt segíthet választ találni a jelenkor kihívásaira. A posztmodern a kor problémáira a hagyományos értelemben vett filozófiai praxis, vagyis az életbölcseesség keresése felől a propozicionális tudás felé való eltolódással lát szik válaszolni. Ma főként az analitikus filozófia végzi ezt el, melynek hátránya, hogy „érzékletlen a történeti háttér iránt, figyelmen kívül hagyja egy-egy bölcséleti szöveg vagy kérdés (eredeti) összefüggését”. (*Bakos Gergely, 14.*) — A filozófiatörténet ezen éles elutasítása az utóbbi időben hanyatlani látszik, s ez tükröződik Richard Rorty álláspontjában is. Szerinte olyan hermeneutikai tevékenységet kell folytatnunk, amelyben saját és más kultúrák, illetve történeti korszakok között kapcsolatot tudunk létesíteni. Ennek a követelménynek Jos Decorte egzisztenciális hermeneutikája tesz eleget, mely rámutat, hogy „az a racionalitás, amely képes elgondolni a különbséget és a transzcendenciát, egyáltalán nem csak a posztmodern filozófiák kizárólagos tulajdona”. (23.)

A középkorban a filozófia szoros kapcsolatban állt a teológiával, amelytől ugyan a modernitás küszöbén elválik, de nem elveti, hanem radikálisan újraértelmezi azt. Az új interpretáció egyúttal a középkortól eltérő gondolkodási álláspontot is jelent: a középkori gondolkodó mindig egy elkötelezettség gyakorlati keretein belül kereste a megértést, míg a posztmodern gondolkodás semleges és független álláspontot keres. (*Bakos Gergely, 36.*) Am a decortei egzisztenciális hermeneutika számára lényegesek az olyan formális szempontok, amelyek a tudá-

sunk használatával, annak gyakorlati életünkre vonatkozó értelmével foglalkoznak. Ma a keresztény filozófia számára ezek a szempontok a középkori filozófiai szövegek egzisztenciális megközelítésében állnak. Céljuk a *visio Dei* volt, amely — a *visio* — már ebben az életben, minden ember számára adott lehetőség. A kortárs fenomenológia rámutat arra, hogy e *visiónak* Isten nem kizárólagos tárgya: a láthatatlan dimenzió — a szimbolikus szemlélet szerint — lehet erkölcsi, művészi tapasztalat, vagy emberi kapcsolat. (Bakos Gergely, 37.)

Azonban mára „a látható egyeduralma látványosan felszámolta a láthatatlant”. (Petres E. Lúcia, 41.) E változásra mutat rá Merleau-Ponty gondolkodása, aki — Heideggert követve — a filozófia megújítását a művészetben látja. A művészet ontológiai lehetőség, melyben a láthatatlan megvalósul a láthatóban. A műalkotásban számunkra megmutatkozó igazság a létező létének igazsága. Merleau-Ponty számára az igazságról alkotott képünk megegyezik az észlelésben számunkra adott valósággal. Így „igazságban lenni és a világban lenni ugyanazt jelenti”. (51.) Az esztétika értelmezésének ezen fordulata orvosolni látszik a teoretikus igazságfogalom túlzó előretörését azáltal, hogy kapcsolatot teremt a művészet és az igazság között. „Heidegger alapvető fogalmi áttörést hajtott végre, melynek döntő összetevője az ember tényleges-faktuális életéhez való visszafordulás[a] volt.” (Fehér M. István, 62.)

Charles Taylor filozófiája viszont ismét a posztmodern kor szülöttének újabb kihívásaira világít rá: az élet értelmének kérdései a transzcendens tartományból az immanens világba kerülnek át. Ezért válik gondolkodásának központi témájává a modern ember ön- és világértelmezése, amely mind történelmi, mind kulturális szempontból változó. Társadalomfelfogásában az a gondolat jut kifejezésre, melyben az egyén társadalmi környezetét komplex jelentés-összefüggésként értelmezi, vagyis a társadalmat nem izolált „entitások” alkotják. Olyan komplex társadalmi hálózatról van szó, amely nem elválasztható az őt alkotó egyének működésétől. A gondot az jelenti, hogy a posztmodern társadalmak értéksemlegességre törekszenek, azonban az ilyen szélsőséges naturalista magatartás égisze alatt az ember elidegenedik környezetétől. Nem más ez, mint a racionalizmus túlzott

jogfosztása az egyénnel szemben: a racionalista-naturalista ismeretelmélet uralta környezet megfosztja az embert attól a lehetőségétől, hogy a környezetével összefüggésben szemlélhesse és határozhassa meg önmagát, ugyanakkor olyan követelésekkel lép föl, amelyek elidegenítik a világtól. Márpedig az emberi élet viszonyrendszer, amelyben értelemre törekszünk. Azonban ha az újkori társadalomfelfogásra jellemző „antropocentrikus eltolódás” (Harai Levente, 73.) az immanens világértelmezésre korlátozza az egyént, akkor az csakis a világtól elidegenítetté válhat, ugyanis Taylor szerint a komplex (társadalmi) jelentés-összefüggésen kívül nem tudnánk szubjektumként létezni. A megoldást a romantikus expresszizmus biztosította „bensőségeség” kultúrájában látja, de figyelmeztet: „kérdéses marad, hogy az be tudja-e tölteni egy »transzcendáló« immanencia szerepét”. (74.)

Létmegértésünk, úgy tűnik, elválaszthatatlan az intencionalitástól is, hiszen mint láttuk, az ember szervesen része az őt körülölelő világnak, és annak berendezése őt magát is felelőssé teszi. Mindennek felismerését képviselte az arisztotelészi gondolatok érvényesülése Szent Tamás ismeretelméletének azon belátásában, miszerint „a megismerés (...) magának a dolognak a megvalósulása a megismerőben, ezáltal megvalósulása a megismerőnek magának is”. (97.) Szeiler Zsolt megnevezésével élve, a kettős intencionalitás fogalmáról van itt szó, amelyben a tárgy és a szubjektum egymásra vonatkozik, vagyis az intencionalitás nem egyirányú esemény, a „külvilág [igenis] »rászorul« az emberre”. (100.) Márpedig ha az ember „világot akar teremteni”, akkor jobb, ha előbb önmaga számára is biztos talapzatra lel. Ennek az arkhimédészi pontnak a fölfedezése elválaszthatatlan létezésünk történeti és időbeli voltától, miszerint „egy időben változó közösség az, amitől függőnek tekintjük magunkat”. (Szombath Attila, 84.) Korábbi korok filozófiáját nem tudjuk másként szemlélni, mint abból a helyzetből, amiben mi magunk *aktuálisan* vagyunk. A fogalmi tudás „élővé fejlesztése” által kiutat találhatunk a filozófia jelenkori válságából, ha azt a filozófia hagyománya szerint visszük véghez, nem pedig annak hátat fordítva. (L'Harmattan – Sapiientia, Budapest, 2017)

GOMBOR LILI